

HEYKELTRAŞ PHEİDİAS

Elif UĞURLU*

Günümüzden yaklaşık olarak 2500 yıl önce yaşamış ve Yunan heykel sanatına damgasını vurmuş Phedias şüphesiz antik Grek dünyasının en büyük sanatçılarından biridir. Elgin mermerlerinin Londra'ya ulaşmasından sonra dönemin sanatçıları tarafından Perikles Atina'sının bu en dahi heykeltıraşı bir kez daha keşfedilmiştir¹.

Phedias M.Ö.490 civarında Atina'da doğmuştur. Ölüm biçimine dair bir kaç farklı hikaye anlatılmaktadır: Bunlardan biri kendisi tarafından yapılan Athena tapınağının kült heykeli Athena Parthenos'un altın plakalarını çaldığı, Atina kentinin yöneticisi ve aynı zamanda Phedias'ın da arkadaşı Perikles'in portresini kurnaz bir biçimde Athena Parthenos'un kalkanına yerleştirdiği ve bu sebeple duruşmada yargılanarak ölüm cezasına çarptırıldığı ya da zehir içirilerek öldürüldüğüdür. Bir diğer hikayede ise Elealılar tarafından öldürüldüğü anlatılmaktadır². Hikaye Plutarkhos'ta şöyle geçmektedir; "Pheidias'ın asistanlarından biri olan Menon Chryselaphantin Athena heykelinin altınlarından bazılarını sanatçının rüşvet olarak zimmetine geçirdiğini söyleyerek onu itham etmiştir. Ama sanatçı bu altın plakaları bir önlem olarak heykelin üstünden sökülebilir biçimde yapmıştır ve bu suçlama karşısında altınları parçalara ayırarak olayı çözümlenmiştir" (Plutarkhos, De.Perikles, XXXII.2). Bunun sonucunda hırsızlıkla suçlanmamış olmalıdır. Ancak bu suçlamaya dayanamayarak, M.Ö.433

---

* Öğr. Gör. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Klasik Arkeoloji Bölümü.

¹ N.Spivey, Understanding Greek Sculpture. Ancient Meanings, Modern Readings., Thames& Hudson. London. 1996. s.153.

² C.Laisne, Art of Ancient Greece. Painting, Sculpture, Architecture., Terrail. Paris.1995. s.106.

ya da M.Ö.432 yılında hastalanarak ölmesi daha makul görünmektedir³.

Sanatçının ölümünden beş yıl sonra Epiktetos şöyle yazmıştır; "Olympia'ya gidin ve Pheidias'ın eserlerini seyredin. Onları görmeden ölmek ne acı!" Sanatçımız 19.yüzyılın büyük dahisi Rodin için de bir "genius" olarak kabul edilmiştir.

M.Ö.461 yılında Perikles Atina'da yönetimin başına geçmiş ve ölümüne dek (M.Ö.429) Atina'da sürececek bir imar-kültür faaliyetini başlatmıştır. Bu süreçte dönemin en büyük heykeltıraşlarından Phedias'ı Persliler'in yakıp yıktığı Atina şehrinin yeniden düzenlenmesi için görevlendirir. Parthenon, Propylae, Erechteum ve Athena Nike tapınağı bu imar faaliyetlerin arasındadır ve bazılarında sanatçı bizzat kendi çalışmıştır.

Parthenon tapınağının alınlıkları sanatçının en büyük çalışmalarından biri olarak kabul görmektedir. (Res 1-2) Phedias dramatik bir etki vermenin ustasıdır ve bu bakımdan çağdaşı Sophokles ile bir tutulmaktadır*. Tapınağın inşa'sına MÖ.448/447 yıllarında başlanmış, Phedias tarafından yapılan kült heykeliyle birlikte MÖ.438 yılında yapılacak büyük Panathenai festivaline adanmış ancak M.Ö.432 yılında bitirilebilmiştir. M.S.VI. yüzyılda hristiyanlar tarafından Meryem Theotokos kilisesine çevrilen tapınak, bu dönüşümüne Osmanlılar'da da devam etmiş ve 1466 yılında cami olarak kullanılmıştır. Tapınağın doğu alınlığında tanrıça Athena'nın doğumu, batı alınlıkta ise Atina kenti için Athena ve tanrı Poseidon'un mücadelesi tasvir edilmiştir. Metoplarında Antik Yunan'ın en popüler dört mitolojik konusu; gigantomachi (tanrılarla devlerin savaşı), amazonmachi (amazonlarla yunanlılar'ın mücadelesi), Troya savaşı ve kentauremachi(kentaurlar ile lapithlerin savaşı) tercih edilmiştir. Tapınağın frizlerinde ise Phedias ilk kez

³ Laisne, a.g.e., s.139.

* Sophokles, M.Ö.496 yılında Kolonos'da doğmuştur. Bir yarışmada Aiskhylos'u yenmiştir. M.Ö.406 yılında ölmüştür. Attika tragedyasını doruğuna ulaştıran kişidir. İkinci oyuncuya üçüncüyü eklemiştir. 123 drama yazdığı anlatılmaktadır. Elimizde bugün yedi tragedya bulunmaktadır. "Antiogene, Aias, Elektra, Kral Oidipus, Trakhis kadınları, Philoktetes, Oidipus Kolonos'da." Ölümünden sonra Atinalılar onun için bir heykel yaptırmışlardır. Lateran müzesinde bir heykeli bulunmaktadır

mitolojik bir konu yerine, günlük hayattan alınmış bir temayı betimlemek istemiş ve tanrıça Athena için dört yılda bir yapılan Panathenai festivalini işlemiştir (Res.3). Kabartma sanatının sorunu olan kısıtlı bir alanda, yerden plastik figürlerin işlenmesi bu frizlerde çözümlenmiş ve eskiden gördüğümüz iki boyutlu kavram yerini üç boyutluluğa bırakmıştır.

Phedias özellikle adak kült heykelleriyle daha sonraki jenerasyon için standart tipler yerleştirmiştir⁴. Bildiğimiz ilk işi Plataea şehrinin Athena tapınağı için ortak bir çalışma ile yaptığı kült heykelidir⁵. Chryselephantin (altın-fildişi ve mermerin birarada kullanılması) tekniğiyle yapılmıştır. Sanatçı chryselephantin tekniğini Olympia Zeus ile Athena Parthenos'ta iyice geliştirmiş ve Olympia Zeus tapınağındaki kutsal heykel üzerine imzasını atarak "Charmides oğlu Pheidias beni yaptı" yazmıştır. Plinius onun çalışma yıllarını 83. Olympiadlar'a (Pliny, Nat.Hist.XXXIV.49.) vermektedir ki bu; M.Ö.448-444 yıllarına denk gelir. Sanatçı bu dönemde Parthenon tapınağındaki çalışmasına başlamıştır ve en faal olduğu yıllardır.

Pellene'de tanrıça Athena'nın chryselaphtin bir heykelini yapmıştır. Bu Athena Parthenos'dan daha önce yaratılmış bir eserdir (Pausanias,VII.27.2.). Persliler'in yenilgisini kutlayan birkaç eserde de diğer sanatkarlarla ortak çalışmalar yürütmüştür. Bu bilgiler sanatçının M.Ö.5.y.y.'in ortasından önce de tanınmış bir heykeltıraş olduğunu ortaya koymaktadır. En büyük çalışmalarına ise M.Ö.5.y.y.'in ortasında başlamıştır. Bundan sonraki 15 yıl boyunca kendini Atina Akropolis'indeki çalışmalara adanmış ve bu dönemi Perikles'in himayesinde geçirmiştir.

En erken çalışmalarından biri, hem stil hem tarih olarak Erken Klasiğe verilen bronzlardır. Bunlar Atinalılar'ın Persliler'i yenmesinin anısına dikilmiştir. Delphi'de Marathon savaşından alınan ganimetlerle Athena, Apollo, Attik kral ve kahramanlar, general Miltiades (Marathon'da savaşan ve savaştan bir yıl sonra ölen komutan) bulunmaktadır. Bu grubun Riace bronzları olduğu düşünülmektedir.

⁴ G.M.A.Richter, The Sculpture and Sculptors of the Greeks., New York, 1950. s.215.

⁵ Richter, a.g.e., s. 215.

(Res. 4) Riace savaşçıları diye bilinen ve "Riace A", "Riace B" olarak adlandırılan iki heykel vardır. 1972 yılında Riace'de bulunmuşlardır⁶. Duruşlarıyla ciddi stil izlerini taşırlar ama, anatomik yapılarıyla daha ileri bir evrede yapılmış oldukları aşikardır. Bazı araştırmacılar tarafından bu bronzların tarihi Erken Roma dönemine dek indirilmektedir. Bu bronz heykeller aynı stüdyodan ancak, farklı ellerden çıkmış gibi görünmektedir. Aralarındaki esas fark heykeltraşlarının ifade biçiminden kaynaklanmaktadır. Genç komutanda kibirli bir kendine güven gözlemlenmektedir. Yaşlı komutanda ise biraz yorgunluk, olgunlaşmış bir güç (kuvvet) ve hiç bir şeyden heyecanlanmayan vurdumduymaz bir hava, çok az da gevşeklik dikkat çekmektedir. Bunun dışında yaşlı figürde pathos, genç olanında ise daha teatral bir hava hissedilmektedir.

Atina kentinin imar faaliyeti esnasında kolosal, bronz bir Athena heykeli yapmıştır. Heykel Athena Promachos adıyla anılmaktaydı ve Erechteion ile Propylai arasına, giriş kapısının önüne dikilmişti⁷. Roma sikkelerindeki betimlerden ayakta durduğu, yanında kalkanı bulunduğu ve onun dış tarafındaki sağ eliyle bir kase ya da nike tuttuğu belli olmakta ve bu haliyle eserin Athena Parthenos'un prototipi olduğu anlaşılmaktadır. Pausanias, kalkanında Kentauramachi betimlendiğini, ressamının Parrhasios olduğunu ve metal aplikelerini Mys'in yaptığını söyler (Pausanias, I.28.2). Heykel M.Ö.456 civarında dikilmiş olmalıdır. Daha sonra Constantin forumuna taşınmış ve orada tahrip edilmiştir. Niketas, heykelin yüksekliğinin 30 ayak olduğunu yazmıştır. Giysisi ayaklarına kadar uzamaktadır ve kıvrımlar bir kaç yerde toplanmıştır. Göğsünün üstünde Aegeis'i vardır ve gorgon başı betimlenmiştir. Saçları bir kurdele ile arkadan tutturulmuştur. Bir eliyle elbisesinin kıvrımlarını tutarken, diğerini ileriye uzatmıştır.

Bir diğer Athena heykeli ise Athena Lemnia adıyla bilinen eserdir (Res. 5). Pheidias'ın en mükemmel çalışmalarından biri olarak kabul edilir. Orjinali bronzdur. Antik yazar Lucian bu Athena imajına "Lemniyalı" dendiğini ve sanatçının adak heykellerinden sonra en dikkat çekici çalışması olduğunu söyler. Bir yazıtta "Praxiteles'in Knidos'taki

⁶ J.Boardman, Greek Sculpture: The Classical Period., Thames and Hudson. London ,1992.,s. 203.

⁷ Richter, a.g.e., s.216.

Aphroditesini gören kişi, Paris'in kararını onaylar, ama bir de Phedias'ın Athena'sına baktığında, Paris'i sığır çobanı yerine koyar" diye geçmektedir⁸. Pausanias, heykel Akropol'e girerken sol tarafta durmaktadır diye belirtmiştir (Pausanias,I.28.2). Adayıcıları M.Ö.451-448 de Lemnos'a gönderilen Atinalı kolonistlerdir. Pliny mükemmel güzellikte olan ve "gerçekten güzel" denilen bir Athena heykeli olduğundan bahseder (Pliny, Nat.Hist. XXXIV.54).

Tanrıçanın başında helmeti yoktur. Dresden Müzesinde mermer bir heykel ve Bologno müzesinde bir baş kopyası vardır⁹. Stili M.Ö.5.y.y.'ın özelliklerini vermektedir. Yüzün keskin konturları, saç düzenlenişi, derin gözler bizi bronz orjinaline götürmektedir. Budapeşte Müzesindeki heykelde bir elinde helmet, diğerinde mızrak(ok) tutmaktadır. Burnun oranı muhteşemdir. Hoş yanakları vardır. Şirin ve oval yüzüyle sanatçının diğer eserlerinden biraz farklıdır. Aegeis'ini çarpaz takmıştır. Pathenon tapınağının batı alınılığındaki Athena'nın da buna benzer bir aegeis vardır. Elinde helmet mi yoksa bir kase mi tuttuğu tartışmalıdır. Lucianus özellikle yanaklarının tatlılığından bahsetmiştir. Elbisenin dik kıvrımları aşağıya inmekte ve yan taraflarda Parthenos heykeline benzeyen kıvrımlar oluşturmaktadır. Bandın saça bastırılışı ve her iki taraftan saçların taşmasıyla, yüzün yumuşak ve tatlı ifadesi Pheidias stilini göstermektedir. Sanatçı bu eserinde diğer Athena heykellerinde olduğu gibi savaşçı tarafını değilde, daha ziyade barışçıl yanını vurgulamak istemiştir.

Ve geldik Phedias'ın şaheserlerinden biri olan Athena Parthenos'a; Bu kült heykeli Atina kentinin koruyucu tanrıçası olan Athena'nın Athena Parthenos(bakire Athena) tapınağı için yapılmıştır. Eserin orjinalinden günümüze hiç bir şey kalmamıştır. Geç Antik çağda da kaderi pek farklı olmamış, Konstantinopolis'e götürülmüş ve orada tahrip edilmiştir. Tapınağın doğu kapısında cella içinde yer almaktadır. Yanlar ve arka kısım Dor sütunlarının oluşturduğu bir kolonadla çevrilidir. Heykelin önünde çok derin olmayan bir su havzası

⁸ E.Freidell, Antik Yunan'ın Kültür Tarihi, Dost Kitabevi Ankara 1999, (Çev: Necati Aça) s.222.

⁹ Richter, a.g.e., s. 227.

bulunmaktadır. Bu su havzası fildişi için sağlıklı bir rutubet atmosferini oluşturmakta aynı zamanda kapıdan ışığı yansıtmaktadır. Son zamanlarda kapının yan kısımlarında pencereler olduğu, ışığın bunlarla filitre edilerek kolanadlardan geçtiği ve direkt heykel üzerine yansıdığı biçimindedir. M.Ö.438 civarında tamamlanmıştır. Heykele dair bilgileri antik kaynaklardaki betimlerden ve kopyalarından bilmekteyiz (Res. 6.). Pliny heykelin 11.5 metre (26 kupid) olduğunu söyler. (Pliny, Nat.Hist. XXXVI.18.). Chryselaphintin tekniğiyle yapılmıştır. Başında bir helmet vardır. Pausanias helmetin ortasına bir sfenks ve yan taraflarına grifonlar işlendiğini belirtmiştir (Pausanias,I.24.5). Ayaklarına dek uzanan bir tunic giyinmiştir. Tarihçi Philochorus tanrıçanın giysisindeki değerli malzeme için 44 talent harcandığını yazmıştır. Antik Yunan talenti yaklaşık olarak 26 kg'a eşittir ve bu değerli materyalin altın olduğu farzedilirse heykeldeki tüm altının ağırlığı 1144 gr.'dır. Bu da tahmini olarak 10-15 milyon dolara tekabül etmektedir. Giysisinde kullanılan bu altın gerek görüldüğü zaman çıkartılabiliyor ve savaş hazinesi işlevi görüyordu. Bunu Egon Freidell yazdığı kitabında çok hoş anlatmış ve; "Atinalılar bankerliği bile sanatçı edasıyla icra ederlerdi" cümlelerini sarfetmiştir¹⁰. Bir elinde yaklaşık 4 kupid yüksekliğinde (1.70 civarında) bir Nike heykeli, diğerinde mızrak tutar. Ayaklarının yanında kalkanı bulunmaktadır. Kaidesindeki rölyefte Pandora'nın doğuşu betimlenmiştir¹¹. Plinius burada ayrıca 12 tanrısında hazır bulunduğunu ve tanrıçanın sandaletlerinde kentaumachinin tasvir edildiğini belirtmiştir. Heykelin kopyalarında, helmetindeki üçlü figür vurgulanmış ama figürler değişmiş ve grifonlar yerine kanatlı atlar yapılmıştır. Elinde tuttuğu Nike heykeli ise bir sütunla desteklenmiştir.

En detaylı kopyalarından biri Varvekeion heykelidir (Res.7). Atina'da bulunmuştur. M.S.2.y.y.'a ait bir kopyadır. Helmetinde ortada bir sfenks ve yanlarda kanatlı atlar vardır. Kaidesiyle birlikte yüksekliği 1.5 metredir. Bazı sikkelerde ise bu sütunun yerini bir ağaç almıştır. Ama orjinalinde bir desteğe ihtiyaç olmamıştır. Heykelin bir ara zarar gördüğü

---

¹⁰ Freidell, a.g.e.,s. 221.

¹¹ Richter, a.g.e., s. 218.

ve tekrar onarıldığı düşünülmektedir¹². Ama ne zaman ve nasıl eline bir destek konduğu bilinmemektedir. Aegeisi küçük bir bebeğin önlüğü gibidir. Üstünde uzun dökümlü bir peplos vardır.

Giysisinin önündeki dik ve yanda zigzag biçiminde gösterilen kıvrımlar eski modanın devamı niteliğindedir. Sol tarafında kalkanını tutar. Kalkanın içine bir yılan dolanmıştır. Elinde tuttuğu nike başının Roma'da ve Atina agorasında bulunmuş kopyaları vardır¹³. Kaidesinde Pandoranın doğuşuyla ilgili kabartmadan günümüze ulaşan pek bir şey yoktur ancak bir kopyasında bu sahnenin skeçlerini görmekteyiz. Bu kaidesiyle birlikte tüm yüksekliği 42 cm. olan ve Lenormant heykelciği adıyla anılan bir eserdir. Atina'da bulunmuştur. M.S.2. ya da 3.y.y.'a ait bir kopyadır. Sandallarındaki Kentaromachi'den ise hiç bir örnek yoktur. Kalkanı ile ilgili, sandalına ve kaidesine oranla daha ayrıntılı bilgiye sahibiz. Kalkanın dış dekorasyonu bazı kopyalarında gösterilmiştir (Lenormant ve Patras heykellerinde.). Bunun dışında Londra'da "Strangford kalkanı" adıyla anılan, M.S.3.y.y.'a ait bir kopyası bulunmaktadır. Kalkandaki figürler çeşitli kabartmalarda tekrarlanmıştır. Pireus'da batıktan çıkarılmış bir kabartmada bu tekrarlama ile karşılaşırız. M.S.2.y.y. kopyasıdır¹⁴. Pliny kalkanın dış tarafında Amazonlarla olan mücadelenin ve iç tarafında gigantomachinin betimlendiğini söyler. Strangford kalkanında iki gigant betimlemesi vardır. Kalkanın dış tarafında Pheidias'ı elinde bir taş ile en üstte merkezde görürüz. Perikles merkezin sağ tarafındadır. Kalkanın merkezinde gorgon vardır. Vazolarda bu konu gösterilmemiştir. Kalkandaki figürlerde kullanılan malzeme olasılıkla gümüş ya da altındı ve yaldızlıydı. Toplam 30 figür betimlenmiştir.

Sanatçının bir diğer ünlü eseri, dünyanın yedi harikasından biri olan ve "Pheidias'ın Zeus'unu gören, bir daha başka bir heykelin adını anmaz. İşte onu büyük kılan budur" (Dio Chrysostomos, 12). sözleriyle belki de en güzel tanımlanan Olympia Zeus kült heykelidir (Res. 8). Tanrının tapınağı Olympiadlar'ın yapıldığı Olympia kentindedir. Heykel, Parthenos heykelinden daha büyük olup, Athena heykelinden biraz

¹² Boardman, a.g.e.,s.158.

¹³ Richter, a.g.e.,s.219.

¹⁴ Boardman, a.g.e., s.113.

sonraya tarihlenir¹⁵. Olympia'nın baş tanrısı Zeus, konumuna yakışır şekilde bir taht üzerinde oturur biçimde yapılmıştır. Heykel çok derin olmayan bir yağ çukurunun önündedir ve taslak olarak Parthenon'a benzemektedir¹⁶. Elis'in Roma dönemi sikkelerinden tüm heykel bilinmektedir. Ancak detayları yoktur. Sanatçı ustalığını bu eserde ortaya koymuştur. Zeus bir elinde Nike diğeriinde skeptresini tutar. Asasının üzerinde en önemli atribütlerinden biri olan kartal vardır¹⁷. Nike'nin elinde bir çelenk bulunur. Başına bir çelenk takmıştır. Zeus'un başında da zeytin dalından bir çelenk vardır. Elbisesi çiçek desenleri ile bezenmiştir. Tahtın üstünde çeşitli figürler vardır. Kaidesini Pheidias'ın yeğeni Panainos boyamıştır. Roma imparatoru Hadrian'ın sikkelerinde Zeus'un başını gösteren betimlemeler vardır. Boston'daki mermer bir başta, Eleusis'deki bir tasvirde ve Berlin'deki bir gemma üzerinde heykelin genel stilini görürüz¹⁸.

Pausanias, tahtın üst tarafında Graslar ve mevsimlerin betimlendiğini, alt kısmında Nikai, Thebaili gençler ve sfenkslerin, Apollo ve Artemis'den kaçan Niobidler'in olduğunu anlatır; (Pausanias,V.11.1) Ayak taburesinde Theseus'un amazonamachi'si; kaidesinde Aphrodite'nin doğuşu (Tanrılar da hazır) bulunmaktadır.

Tapınak M.S.5.y.y.'da İmparator Theodosios zamanında yanmıştır. Heykelde tahrip olur. Bizanslı tarihçi Cedranus'a göre bu heykel, Constantinopolis'deki Lausus sarayında idi ve bu saray M.S.475 yılında bir yangınla tahrip olduğunda, heykel de yanmıştır(Cedrenus, Comp. Hist. 322.B).

Zeus'un saçında hafif bir arkaizm ifadesi vardır. Stilistik alanda heykelin M.Ö.450'den daha geç bir tarihte yapıldığı önerilmektedir. Sanatçı Parthenos çalışmasından sonra Elis'e gitmiş olmalıdır (M.Ö.448-438 arası uygun görülmektedir)¹⁹.

Kült heykelinin ilginç özelliklerinden birisi de Phedias'ın

¹⁵ Richter, a.g.e., s.220.

¹⁶ Laisne, a.g.c., s.136.

¹⁷ Spivey, a.g.e., s.154.

¹⁸ Boardman, a.g.e.,s.111.

¹⁹ Richter, a.g.c.,s.222.

Zeus'un parmağına "Pantarkes güzeldir" yazmasıdır. Pantarkes, Phedias'ın sevgilisi olup, Olmypiadlar'da galip gelmiş yakışıklı bir atlettir. Heykeltraşın, sevgilisinin adını böyle bir kült heykeline hiç çekinmeksizin kazınması aşkının büyüklüğünü ve yaklaşık 2500 yıl sonrasında bu satırlara konu olması da aşkının ebediliğini kanımca göstermektedir. Antik Yunan dünyasında eşcinsellik oldukça yaygındır. Ve güzelliklik estetik olarak "erkeğin güzelliği" olarak anlaşılmaktadır çoğu kez. Phedias'ın Zeus'un heykeline genç sevgilisi Patarkes'in adını yazması gibi, pek çok Yunan vazosunda da benzer yazılarla karşılaşırız. Bu vazolarda "*ho pais kalos*" "*ne güzel bir oğlan*" cümlesi geçmektedir. Burada güzelliğin basit seksepal karizmasından daha fazla şey vurgulanmaktadır. Güzellik iyi ile yüklenmiştir. Yunanca *kalos kagothos*; güzelliğin ahlaksal bir nitelik olduğunu belirleyen denkleme bir eşdeğerliklidir²⁰.

Yunan mitolojisinde de erkek güzelliğinin beğenildiğini destekleyecek pek çok hikaye ile karşılaşılmaktadır. Adonis bunların en güzellerinden biridir. Zeus'un Olympos'a saki olarak kaçırdığı çoban Ganymedes de keza öyledir. Bununla birlikte kadın güzelliği de tabii ki övgüye değerdir ve bununla ilgili en güzel hikaye Paris'n yargısı ile başlamıştır diyebiliriz. Bu hikaye tüm kadın güzelliği konsepti için klasik bir prototiptir. Bununla birlikte Yunan plastiğine kadın çıplaklığı biraz daha geç girmiştir.

Phedias'ın özel hayatını biraz kurcaladıktan sonra yeniden onu ölümsüzleştiren sanatına dönecek olursak; heykeltraşımız özellikle kült heykelleri konusunda ustalaşmış olmakla birlikte farklı tiplerde heykeller de yaratmıştır. Bu yazıda yarattığı tüm eserleri ele almak mümkün olmadığı için bunlardan amazon heykeli hakkında bilgi vermeyi uygun gördük.

Antik yazarlardan Plinius, M.Ö.V. yüzyılın en meşhur heykeltraşlarının stillerini göstermek ve ustalıklarını ortaya koymak için Ephesos Artemis tapınağı önüne yerleştirilecek Amazon heykelleri yaptığını bize aktarır. (Pliny, Nat. Hist. XXXIV.53) Yarışmaya Polykleitos, Pheidias, Kresilas, Kydon ve Phradmon katılır. Ödül en iyi

²⁰ Spivey, a.g.e. s.39.

olana verilecektir ancak yarışmaya katılanların hepsi iyidir. Bunun üzerine her artist kendinden sonra ikinciyi seçererek birinciyi bulmaya karar verir ve yarışmanın birincisi Polykleitos olur. Bu heykeller yaklaşık olarak M.Ö.440 civarına tarihlenirler. Özellikle Pheidias'ın, Polykleitos'un ve Kresilas'ın Amazon heykelleri popüler olmuş ve replikaları yapılmıştır²¹. Bu heykellerden hangisinin hangi sanatçıya ait olduğu günümüze kadar tartışılan bir konudur. Genelde "Mattei tipi" denilen heykel Pheidias'a verilmektedir (Res. 9). Lucian'da "Mızrağına yaslanan Amazon tasviri" biçiminde geçmektedir. Tüm replikalarda baş hafif sağa dönük gibidir²². Amazonun üstünde kısa bir khiton vardır. Parthenon tapınağındaki alınlık figürlerinin gölgelendirilmiş elbise kıvrımlarına benzemektedir. Yaralı olan sol bacağına yana atmış ve ayak topuğunu hafifçe kaldırmıştır.

Pheidias'ın yine kopyalarından bildiğimiz ki aslında ona ithaf edilen bir diğer eseri ise, bugün Arkeoloji literatüründe "Kassel Apollonu" olarak tanınan heykeldir. Antik yazarlarda "Apollon Parnopios" isimli bir heykelden bahsedilmekte ve sanatçısı olarak Pheidias verilmektedir. Bu bilgilere dayanarak Kassel müzesindeki Apollon heykelini sanatçıya veren araştırmacılar vardır. Tanrı ayaklarını fazla açmamıştır, vücudunun ağırlığını taşıyan bacakla rahat bacak arasında belirli bir fark yoktur, saçlarının işlenişi ve yüzündeki soğuk ifadenin izlerinin görülmesi bakımından M.Ö.450 civarına verilmektedir. Saçları uzundur. Sol elinde bir kase tutmaktadır. Sağ elinde bir defne demeti vardır. Saçlarının işleniş biçiminden orjinalinin bronz olduğu anlaşılmaktadır.

Pheidias'ın diğer eserlerini ve ona ithaf edilenlerin hepsini detaylı olarak anlatmak bu yazının kapsamının hayli dışına çıkacağı için aşağıdaki listede eserlerin isimlerini vermeyi uygun gördük:

Kahraman ve grup heykelleri:

* Delphi'de: Bronzdan Miltiades, Tanrıça Athena, Apollon, ve Atina kentinin kurucusu olan kahramanlar Kodros, Theseus ve Philaios.

*Augeias'ın ahırlarını temizleyen bronz Herakles heykeli.

²¹ Richter, a.g.e., s.229.

²² Boardman, a.g.e., s.225.

Tarırlar:

*Mermerden tanrıça Hera heykeli.

*Atina Akropolisinde " Küçük" Parthenos heykeli.

*Alkamenes ile bir yarışmada yaptığı Athena heykeli.

*Bronz Athena heykeli. MÖ. 168/7 tarihinde Aemilius Paullus tarafında Pellene'den alınarak roma'ya götürülmüş.

*Atina'da Paros mermerinden Aphrodite Ourania heykeli.

*Elis'te chryselephantine Aphrodite Ourania heykeli.

*Mermer Aphrodite heykeli. Daha sonra roma'ya taşınmış.

*Thebes'te mermerden Hermes Pronaos heykeli.

Diğer heykelleri:

*Olympia'da saçını bağlayan (Anadumenos) olasılıkla bronzdan yapılmış genç heykeli.

*İki kadın heykeli. Bronzdan yapılmış. Daha geç bir tarihte Roma'ya taşınmış.

*Bronzdan bir Nü. Daha sonra Roma'ya taşınmış.

Tam olarak ona ait olduğu tespit edilemeyen diğer heykeller:

*Rhamnous'da Nemesis heykeli.(genellikle heykeltraş Agorakritos'a verilir.)

*Elis'te Athena heykeli.(Sanatçı Kolotes'e de verilmektedir.)

*Epidauros'ta Asklepios heykeli. (Genelde heykeltraş Thrasymedes'e verilir.)

* Lykia bölgesinde Patara antik kentinde Zeus ve Apollo heykelleri (heykeltraş Bryaxis'ın yapma ihtimali daha yüksek görünmektedir.)

*Bronz bir balta. Daha geç bir tarihte Roma'daki Forum Pacis'e götürülmüştür.(Hellenistik dönem heykeltraşı Lysippos'a da verilir.)

Antik Yunan dünyasının en büyük heykeltraşlarından biri olan Phedias gerek kendi yaşadığı dönemde, gerekse daha geç dönemlerde çok fazla övgü ve alkış almıştır. Ancak bununla birlikte gerçek toplumsal statüsünün ne olduğunu da irdelemek gerekir. Bunun için M.S.2.y.y.'da yaşamış Lucianus'ın sözlerine biraz kulak kabartabiliriz; "Bir heykeltraş

hatta başarılı bir heykeltıraş ve hatta Phedias veya Polykleitos gibi pek çok büyük çalışmalar yapan bir heykeltıraş olabilirdim (Polla thaumsia). Herkes senin yeteneğine dua eder kesin..ama bununla birlikte yine de kimseyle yerimi değiştirmek istemem, bir heykeltıraş ta herşeyi bilen ama sonuçta elleriyle çalışan bir işçidir." (Lucianus, Dream, 9) Antik çağda heykeltıraşlar pek çok çalışma yapmış ve tabii ki iyi paralar kazanmışlardır. Fakat hiçbir zaman aristokrat ya da kalburüstü vatandaş sınıflamasında yer alamamışlardır. Klasik Yunan vatandaşı sıralamasında "*banausic*" olarak görünmektedirler. Sanatçıların elleri kirlidir ve yaşamak için emek sarfetmekte; ter dökmektedirler; yani güzel elleri, temiz tırnakları olan aristokrat bireylerin statüsüne ne kadar para kazanırlarsa kazansınlar asla ulaşamamışlardır²³. Bu işin negatif yanı olmakla birlikte bazı sanatçılar rönesansta da Giotto, Michelengola gibi sanatçıların ulaştığı "*deux artifex*" konumuna kavuşmuşlardır. Onlar ilahların tasvirlerini teknikleri ile sergilemiş ve yarı ilah statüsü kazanmışlardır çünkü tanrıları gören, betimleyen kişi onları görmüş olmalıdır..Yani sanatçı ilahi bir iletişim aracıdır (deux artifex) Perikles'in yoğun imar programı esnasında ve tabii ki diğer kentlerden aldığı siparişlerle Phedias ta hayli yüklü miktarda para kazanmış olmalıdır. Bununla birlikte o da diğer sanatçılar gibi banausic sınıfında yer alıyor olmalıydı. Kendisi bu sınıfta yer almayı dert etmiş midir bilemiyoruz ama eğer öyle ise de, aristokrat doğmadığı için bu sınıfa hiç bir zaman dahil olamayacaktı. Ancak zengin olması ve bundan da önemlisi pek çok kimsenin erişemeyeceği bir üne kavuşması sanatçıyı hayli gururlandırmış olmalıdır.

Gerçek bir sanatçının en büyük rüyalarından biri budur belki de. Böylece Phedias yüzyıllar sonrasına kalacak mirasını bırakarak bu rüyasını gerçekleştirmiş; asırlar boyunca adından söz ettirmiş, eserlerinin defalarca kopyası yapılmıştır. Kısacası "Taşları konuşuran insan" sanatıyla günümüze kadar gelmeyi başarmıştır...

---

²³ Spivey, a.g.e., s.76.

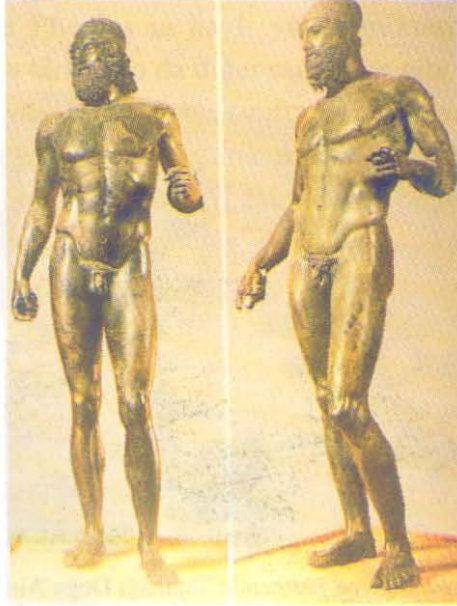
Resim 1: Athena Parthenon Tapınağı Doğu Alınlığı
British Müzesi

Resim 2: Athena Parthenon Tapınağı Doğu Alınlığı
British Müzesi

Resim 3: Athena Parthenon Tapınağı Batı Firizi.
British Müzesi

Resim 4: Riace Savaşçıları.
Regio Calabria Milli Müzesi.

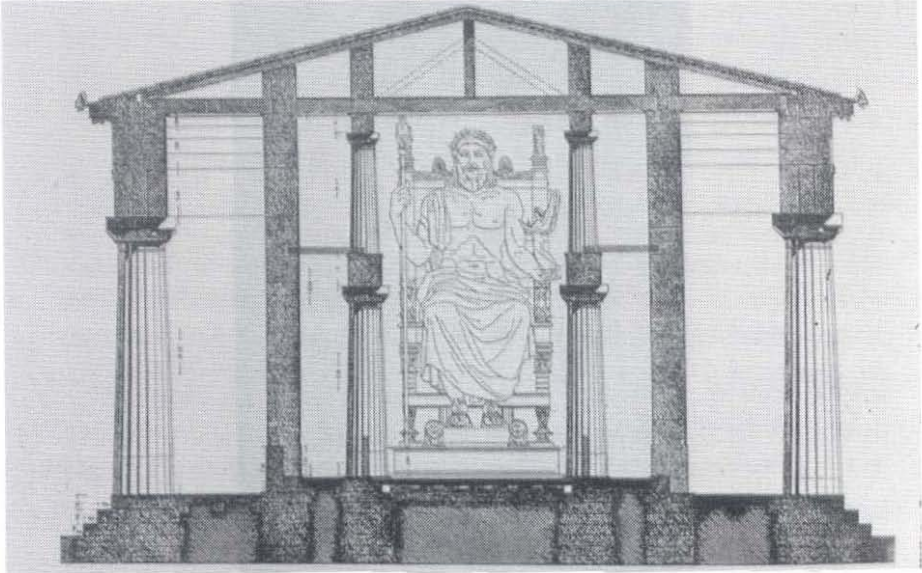
Resim 5: Athena Lemnia Heykeli.
Dresden Müzesi

Resim 6: Athena Parthenos Kült Heykelinin Rekonstrksiyonizimi

Resim 7: Athena Varvekeion Heykeli.
Atina Milli Müzesi

Resim 8: Olympia Zeus Kült Heykelinin Rekonstrüksiyonu.

Resim 9: Mattei Amozonu
Kapitolin Müzesi